

УДК 330.33.01:65.016

*І. В. Кривов'язюк,
к. е. н., професор кафедри економіки та підприємництва,
Луцький національний технічний університет*

КРИЗОВІ ЯВИЩА В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ЦИКЛІЧНІСТЮ

У статті описано сучасний стан економіки України. Розкрито та доповнено класифікацію кризових явищ в економіці. Уточнено фази різних типів криз, на яких перебуває нині економіка України. Визначено шляхи послаблення впливу кризових явищ на подальший розвиток економіки країни.

In the article the current state of economy of Ukraine is revealed. Solved and added the classification of crisis in the economy. Specified phases of various types of crises, which is now Ukraine's economy. Ways of easing the crisis influence on the further development of the economy are identified.

Ключові слова: криза, економічний цикл, економіка країни.

ВСТУП

Сучасна світова економіка, її характер і тенденції розвитку, антагонізми та трансформації призводять до появи цілогодочних проблем, які супроводжують виникнення кризових явищ, крайнього загострення суперечностей у соціально-економічних системах різних країн світу, у тому числі й України.

Криза в загальноприйнятому розумінні — це різка зміна звичайного стану речей; злам, загострення середовища [1, с. 464]. Водночас це багатоступенева економічна категорія, система поглядів на економічну сутність якої перебуває в стані розвитку.

На думку Ю. Розенталя, криза — це ситуація, позначена високою небезпекою, станом непевності, відчуттям невідкладності [2, с. 3].

Схожим та більш глибоким є тлумачення поняття Л. Бартоном: криза — це широкомасштабна, непередбачена подія, яка веде до потенційно негативних результатів. Ця подія та її наслідки можуть завдати серйозної шкоди усій організації: працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації [3, с. 2].

Можна виокремити три підходи до визначення сутності кризи: 1) криза як значна проблема або ситуація з високою ймовірністю негативних наслідків; 2) криза як природний процес у життєдіяльності системи; 3) криза як порушення рівноваги соціально-економічної системи. Під кризою також слід розуміти фактичний або потенційно можливий стан нестійкого функціонування системи, в якому може опинитися будь-яка з її підсистем. При цьому криза є результатом взаємодії шоків і взаємності [4, с. 3].

Поняття "криза" в економічній енциклопедії С. Мочерного згадується як "криза економічна" або "глибокий розлад економічної системи" [5, с. 132]. Українська економіка нині потерпає від багатьох економічних потрясінь, практично так само, як світ від природних

катаклізмів. Її розвиток супроводжують монополізація та перерозподіл ринків, що призводить до стрибків цін на різноманітну суспільну продукцію, нестача фінансових ресурсів, наслідком чого є зростання дефіциту бюджету, криза банківської системи, інфляційні процеси, поглиблення соціальних проблем, що призвели в останні 3—4 роки до значної диференціації населення країни, проблеми в приватному секторі, відсутність належного державного регулювання реальних секторів економіки.

Криза виявляється як одна із фаз економічного циклу розвитку економіки. Проте в більшості випадків дослідження кризових явищ присвячується уточненню поняття "криза", їхній типології, рідше — з'ясуванню обставин, за яких економіка країни потрапляє в кризовий стан, уточненню взаємозв'язку кризи та процесів циклічності. Дослідженню проблеми кризи на мікро- та макrorівнях присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О.В. Василенко, А.О. Лігоненко, З.С. Шершньова, А.Г. Грязнова, В.Г. Кошкін, Р.А. Попов, А.Д. Чернявський, Е.А. Тарніков, Т.В. Ганущак, А.І. Скібицька, О.І. Барановський, Г.Г. Савіна, О.І. Судакова, Н.О. Коротченко, В.В. Козик, В.Г. Федоренко та інші. Криза як елемент теорії економічних циклів та економічної кон'юнктури вивчалась Дж.М. Кейнсом, Й. Шумпетером, М. Фрідменом, П. Самуельсоном, Ж. Сімонді, їх послідовниками та опонентами.

Останні дослідження у цьому напрямі представлені в працях українських вчених О.М. Скібицького [6], К.С. Кондратчука [7], А. Чухно [8], Н.М. Шелудько [9].

Складність економічної ситуації, в якій перебуває нині економіка України, необхідність з'ясування причин прояву, поглиблення чи несподіваної появи тих чи інших кризових явищ, їхніх наслідків для економіки, а також вивчення шляхів подальшого пом'якшення їхнього

впливу, доводять, що дане дослідження має незаперечну актуальність та практичний інтерес.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Здійснюючи дане дослідження, ми переслідували наступні цілі:

— розкрити та доповнити класифікацію кризових явищ, що супроводжують функціонування та розвиток макро- та мікроекономічних процесів;

— проаналізувати динаміку макроекономічних показників, у тому числі розвитку промисловості;

— уточнити фази різних типів криз, на яких перебуває нині економіка України;

— встановити обставини, за яких українська економіка може послабити вплив кризових явищ на свій подальший розвиток.

Дослідження передбачає комплексне використання методів порівняльного аналізу та узагальнення, індуктивного методу та системного підходу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Кризова ситуація в найбільш загальному розумінні — це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі як всередині неї, поміж ключовими її компонентами (персонал, техніка, технологія, виробництво, фінанси тощо), так і спричинене взаємодією окремих соціально-економічних систем (людина, група, підприємство, національна економіка, світове господарство), що загрожує її життєстійкості в зовнішньому середовищі, не дозволяючи виконати місію, цілі або завдання функціонування та розвитку.

Як показує практика, кризові явища та процеси неоднакові не тільки зі своїх причин і наслідків, але і за самою суттю. Необхідність у розгалуженій класифікації криз пов'язана з диференціацією засобів і способів управління ними. За наявної типології та розуміння характеру кризи з'являються можливості зниження її гостроти, скорочення часу і забезпечення безболісності протікання.

Виділяють кризи загальні та локальні, макро- і мікрокризи, економічні, соціальні, організаційні, психологічні, технологічні, природні, суспільні, екологічні та кризи іншого характеру прояву. Так, загальні кризи охоплюють соціально-економічну систему, локальні — тільки частину її. Це поділ криз за масштабами прояву. У конкретному аналізі кризових ситуацій необхідно враховувати межі соціально-економічної системи, її структуру і середовище функціонування. Макрокризі властиві досить великі обсяги і масштаби проблематики. Мікрокриза захоплює тільки окрему проблему чи групу проблем. За структурою відносин у соціально-економічній системі й диференціації проблематики її розвитку можна виділити окремі групи економічних, соціальних, організаційних, психологічних, технологічних криз. Економічні кризи відбивають гострі протиріччя в економіці країни чи економічному стані окремого підприємства, фірми. Це кризи виробництва і реалізації товару, взаємин економічних агентів, кризи неплатежів, втрати конкурентних переваг, банкрутства й ін. Соціальні кризи виникають при загос-

тренні протиріччя чи зіткненні інтересів різних соціальних груп чи утворення працівників і роботодавців, профспілок і підприємців працівників різних професій, персоналу і менеджерів та ін. Часто соціальні кризи є ніби продовженням і доповненням криз економічних, хоча можуть виникати і самі по собі, наприклад, з приводу стилю управління, недоволення умовами праці, відносини до екологічних проблем, з патріотичних почуттів. Особливе місце в групі соціальних криз займає політична криза. Це — криза в політичному устрої суспільства, криза влади, криза реалізації інтересів різних соціальних груп, класів, в управлінні суспільством. Політичні кризи, як правило, торкаються всіх сторін розвитку суспільства і переходять у кризи економічні. Психологічні кризи також нерідко трапляються в сучасних умовах соціально-економічного розвитку. Це кризи психологічного стану людини. Вони виявляються у вигляді стресу, що набуває масового характеру, у виникненні почуття непевності, паніки, страху за майбутнє, незадоволеності роботою, правовою захищеністю і соціальним станом. Це кризи в соціально-психологічному кліматі суспільства, колективу чи окремої групи [10, с. 15—16].

Безпосередні причини виникнення кризи розділяються на природні, суспільні, екологічні. Перші викликані природними умовами життя і діяльності людини. До причин таких криз відносяться землетруси, урагани, пожежі, кліматичні зміни, повені. Усе це не може не відбиватися на економіці, психології людини, соціальних і політичних процесах. При визначених масштабах такі явища природи народжують кризи. Причини кризи можуть бути і суспільні відносини у всіх відах їхнього прояву. У сучасних умовах велике значення має розуміння і розпізнавання криз взаємин людини з природою — екологічних. Це кризи, що виникають при зміні природних умов, викликані діяльністю людини, — виснаження ресурсів, забруднення навколишнього середовища, виникнення небезпечних технологій, зневажа вимогами законів природної рівноваги.

Кризи також можуть бути передбачуваними (закономірними) і несподіваними (випадковими). Передбачувані кризи настають як етап розвитку, вони можуть прогнозуватися і викликаються об'єктивними причинами нагромадження факторів, пов'язаних з виникненням кризи можуть бути потреби реструктуризації виробництва, зміна структури інтересів під впливом науково-технічного прогресу. Несподівані кризи часто бувають чи результатом грубих помилок в управлінні чи яких-небудь природних явищ, чи економічній залежності, що сприяє розширенню і поширенню локальних криз. Різноманітність передбачуваних криз є циклічна криза (звичайно, у тому випадку, якщо відома і вивчена природа кризи та її характер). Вона може виникати періодично і має відомі фази свого настання й протікання. Існують також кризи явні та латентні. Перші протікають помітно і легко виявляються. Другі є прихованими, протікають відносно непомітно, тому найбільш небезпечні.

Кризи бувають глибокими і легкими.

Глибокі, гострі кризи часто ведуть до руйнування різних структур соціально-економічної системи. Вони протікають складно і нерівномірно, часто акумулюють у собі безліч протиріч, зав'язують їх у запутаний клубок. Легкі, м'які кризи протікають більш послідовно і безболісно. Їх можна передбачати, ними легше управляти. Уся сукупність можливих криз поділяється також на групи криз, затяжних і короткочасних. Фактор часу в кризових ситуаціях відіграє важливу роль. Затяжні кризи, як правило, проходять болісно і складно. Вони часто є наслідком невміння управляти кризовими ситуаціями, нерозумінням суті й характеру кризи, її причин і можливих наслідків [10, с. 16—17].

Зважаючи на думки вчених, пропонуємо доповнити розподіл криз за такими ознаками:

— за темпами розгортання кризового стану:

— прогресуюча криза — криза, темпи розгортання якої з часом зростають;

— регресуюча криза — криза, темпи розгортання якої з часом спадають.

За ступенем розгортання кризового стану:

— початкова криза — криза, для якої характерні незначні погіршення макроекономічних показників, що пов'язані із окремою кризою;

— наростаюча криза — криза, для якої характерні значні погіршення макроекономічних показників, а також системний характер прояву кризових явищ;

— спадаюча криза — криза, для якої на зміну значних погіршень макроекономічних показників з часом виступають покращення їхніх значень;

— депресуюча криза — криза, для якої характерна практична відсутність будь-яких позитивних змін у тенденціях макроекономічних показників в умовах зруйнованої економіки.

Кожному ступеню розгортання кризового стану відповідає її тип за темпами розгортання кризового стану. Так, початковий, наростаючий, спадаючий чи депресуючий кризи одночасно може відповідати прогресуючий або регресуючий стан.

Класифікаційні ознаки реальної кризи можуть розглядатися і як її параметри, що визначають оцінку ситуації, розробку і вибір вдалих управлінських рішень. Небезпека кризи існує завжди, навіть коли її немає. Тому дуже важливо знати ознаки настання кризових ситуацій, передбачати їх виникнення, запобігати їх настанню, а за умов, що криза вже розгортається, оцінювати можливості її розв'язання.

Насьогодні дослідження кризової української економіки є настільки ж актуальними, як і 10—15 років тому. В 90-х роках ХХ століття економіка нашої країни опинилася в кризі. За цей період (1990—1999 рр.) обсяг ВВП скоротився на 59,2%, обсяги промислової та сільськогосподарської продукції зменшилися вдвічі, реальна заробітна плата — в 3,82 рази. Були повністю розбалансовані грошова та фінансова системи. Як і вся економіка України, на початку 90-х років у скрутному становищі опинилася і промисловість. Спад галузевих обсягів випуску за роки трансформаційного періоду був зумов-

лений, з одного боку, чинниками зниження внутрішнього попиту та зміни його структури, з іншого — факторами з боку пропозиції, пов'язаних передусім з порушеннями міжгалузевих пропорцій у виробництві та можливостями адаптації галузевих виробників до нових умов господарювання, а також із швидким зростанням внутрішніх цін через невідповідну лібералізацію торговельних відносин та невиважену систему змін макроекономічного характеру з боку держави.

Нині в економіці України знову кризовий стан, хоча ще донедавна вона перебувала у фазі поживлення, про що свідчить динаміка (у порівняльних цінах) ВВП. Погіршення окремих показників спостерігається вже з 2008 р. (рис. 1).

Валова додана вартість промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості в період 2001—2004 рр. зменшувалась, однак у 2005—2008 рр. — збільшилась до 31,3 %, випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску в період 2001—2007 р. мав тенденцію до скорочення, що пояснюється зростанням обсягів випуску сільськогосподарської продукції, у 2008 р. — спостерігається незначний ріст показника. Основні засоби промисловості в економіці катастрофічно скорочуються: з 2004 р., коли їх частка була значно вище рівня 1990 р., показник зменшився на 12,8 % (табл. 1).

За останні роки (2005—2008) структура обсягу реалізованої продукції промисловості за видами діяльності практично не змінилася. Найбільше падіння показників характеризує зміна виробництва продуктів нафтопереробки (на 2,2 %), виробництво харчових продуктів (на 1,1 %).

Настання кризових ситуацій може мати тимчасовий характер, відображуючи циклічність розвитку української економіки, а також може вказувати на значне загострення економічної ситуації, причини якої ми вбачаємо у наслідках різних типів криз одна на одну.

Вперше зміст економічної циклічності в промисловості було розкрито видатним українським вченим М. Туган-Барановським наприкінці ХІХ ст. в дослідженні "Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і близький вплив на народне життя". Згодом в [13] він дав наукову інтерпретацію причинно-наслідкових зв'язків циклічного характеру капіталістичного відтворення, розкрив його перспективи і обґрунтував методологічні засади прогнозування ринкової кон'юнктури. Учений-економіст, як влучно зазначив інший відомий український вчений С. Злупко, дійшов до висновку, що "економічні кризи не можна розглядати у відриві від функціонування ринку" [14, с. 517].

М. Туган-Барановський також переконує, що "криза залежить не тільки від випадкових причин..., але і від постійних, загальних причин, властивих сучасному культурно-економічному ладу" [13, с. 153].

Сучасній науці відомі понад 1380 типів циклічності. Найбільш узагальнюючою є класифікація Ю.В. Яковца [15]. Вона охоплює розподіл циклів за функціональними ознаками (кон'юнктурні, структурні, інвестиційні, цінові, фінансові тощо), за часовими ознаками (сезонні, річні, коротко-, середньо-, дов-

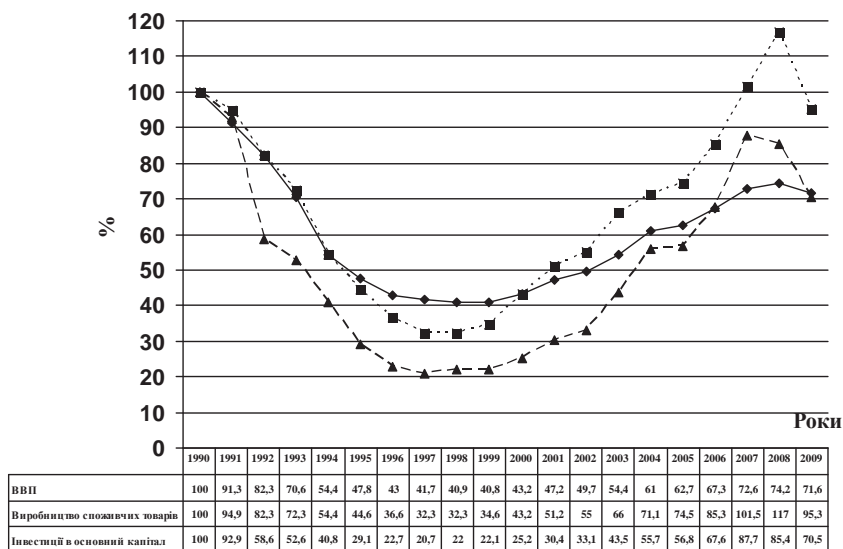

Рис. 1. Динаміка основних макроекономічних показників України [11]

гострокові, суперцикли і т.д.), в територіальному розрізі (галузеві, регіональні, національні, глобальні), за сферою дії продуктивних сил, трудових ресурсів, матеріальних ресурсів, основних фондів, за формами організації економічних відносин і т.і.

Свого часу вивченням проблем виникнення економічних криз також займалися К. Маркс, Джоан Робінсон, Ф. Хайек, І. Шумпетер, Дж.М. Кейнс, Мізес та інші. Відповідно до сучасних представлень, економічна динаміка макросистеми являє собою циклічний процес, що має складну структуру. Цей процес є результатом накладання циклів різного характеру: коротких (3—5 літніх ділових) циклів Кітчіпа, існування яких пов'язується із коливаннями світових запасів золота, грошових потоків, товарних запасів; циклів Жюгляра (6—8 років), циклів Джаглера (7—11 років), що розглядаються як наслідок взаємодії багатьох кредитно-грошових чинників, циклів Лабруса (10—12), гіперциклів Ковалю (18—20 років), циклів С. Кузнеца (18—25 років), встановлення яких є коливання в будівельній сфері, довгих хвиль Кондратьєва (більше 50 років) та вікової тенденції.

Дослідження властивостей цих циклів, механізмів їхньої генерації і результатів, вплив на прогнозування розвитку підприємства поки не досягли всеохоплюючої глибини і ясності, однак досить серйозно показали плодотворність ідеї циклічності, що пронизує економічне мислення багатьох розумів людства.

Як вказують дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, світове господарство повинне було на початку XXI ст. перейти у фазу пожвавлення [16; 17; 18; 19]. Проте, як свідчать реальні показники, світова економіка нині пере-

буває (і теоретично, і практично) на фазі депресії (за 4-фазного поділу довгої хвилі) або стиснення (за 2-фазного поділу довгої хвилі). Це означає, що вихід із кризового стану світового господарства затягнувся в зв'язку із поглибленням кризових явищ у фінансово-кредитній сфері (світові фінансові кризи 1997—1998 та 2008—2009 рр. пригальмували процеси економічного зростання у світовій економіці).

Водночас ряд українських вчених-економістів помиляються, визначаючи економічне піднесення 2001—2004 рр. в Україні як початок фази пожвавлення і відповідно завершення фази кризи [16; 18]. Адже накладання різних циклів (розвитку виробництва, будівництва, формування грошово-кредитної системи тощо) можуть створювати ілюзію переходу на наступну фазу економічного циклу в економіці країни. Нехтування дослідженням цього процесу і призводить до елементарних помилок у визначенні стадії економічного розвитку України.

Помилковими є, на нашу думку, заяви Міністерства економіки в травні 2010 р. про вихід країни з кризи [20]. Адже зростання темпів росту виробництва у порівнянні з попереднім роком ще не є підставою для таких заяв. Повідомлення ж ЄБРР, присвячене перегляду економічних прогнозів, проте, що: "в Україні, яка 2009 р. зазнала найбільшого падіння економіки серед усіх країн регіону, справи наразі покращуються... Настрій учасників ринку щодо України покращилися після завершення виборів та відновлення переговорів із Міжнародним валютним фондом" — в першу чергу, слід пов'язувати з необхідністю виконання зобов'язань МВФ перед Україною.

Варто звернути увагу на ряд досить

цікавих моментів, які характеризують помилковість як цих тверджень, так і заяв попередників початку XXI століття. Так, економічне пожвавлення на початку 2000-х років в Україні слід пов'язувати із процесами зростання будівництва (циклами Ковалю), зважаючи на зв'язок між розвитком процесів на ринку нерухомості та економічним циклом (рис. 2).

Цикли в розвитку ринку нерухомості не співпадають у часі з економічними циклами: спад на ринку нерухомості передує спаду економіки загалом, а підйом настає раніше, ніж в економіці. Отже, за станом ринку нерухомості можна судити про тенденції в економіці, бо, якщо на ринку нерухомості ситуація гіршає, то незабаром піде погіршення ситуації і в національній економіці і, навпаки, за підйомом ринку нерухомості піде підйом у національній економіці.

Коли ринок перенасичений об'єктами нерухомості, на ньому спостерігається спад. Кількість незайнятих об'єктів стрімко збільшується і власнику об'єкта нерухомості складно його продати, ціни знижуються (на рисунку це відмічено цифрою 1). Це ринок покупця. Далі відбувається перебудова на ринку нерухомості (2). Після зростання попиту на побудовані об'єкти спостерігається поглинання створених об'єктів нерухомості (3). Практично відсутні пропозиції щодо нових об'єктів. Цей цикл визначається зростанням передінвестиційних досліджень зі створення нових об'єктів нерухомості. Внаслідок підвищення попиту знову створені об'єкти нове будівництво досягає апогею (4) і характеризується зростанням цін на об'єкти будівництва, виникає надлишок будівельних потужностей та перевиробництво будівельної продукції, а будівельна діяльність скорочується. Це ринок продавця. Наступає стабілізація (5), розриваючи попит і пропозицію в стані рівноваги. Вищенаведене дозволяє існуючу ситуацію на ринку нерухомості України трактувати як положення (3) і зайвий раз підкреслює перебування економіки України у фазі кризи.

Існуючі тенденції макроекономічних показників, аналіз функціонування та розвитку різних ринків [21; 22; 23; 24] дозволяють встановити, що економіка України перебуває на наступних фазах різних циклів.

1. За теорією довгих хвиль Кондратьєва (тривалість циклів 48—55 рр.) — на фазі депресії.

2. За теорією циклічності Ковалю (тривалість циклів 18—20 рр.) — на фазі зростання із поглибленням інвестиційної кризи.

3. За теорією циклічності Жюгляра та Джаглера (тривалість циклів 7—11 рр.) — на фазі кризи.

Що стосується коротких циклів, то диспропорційність функціонування та розвитку підприємств і національної економіки не дозволяє з точністю вказати на існування кризи товарних запасів, хоча в умовах нарощування потенціалу підприємств у період 2000—2007 р. їх накопичення може бути процесом закономірним. Проте, як констатує статистика [12, с. 62], частка товар-

Таблиця 1. Промисловість в економіці [12, с. 111]

Показники	Роки										
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валова додана вартість промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості, %	36,0	34,6	31,4	30,6	30,8	30,3	28,5	30,9	31,7	31,2	31,3
Основні засоби промисловості, %	32,4	31,5	34,4	34,0	35,2	35,3	36,9	35,9	33,5	32,3	24,1
Випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску, %	50,7	47,4	47,0	48,7	48,4	48,4	48,0	47,8	46,5	45,3	46,1

но-матеріальних цінностей в структурі оборотних активів підприємств України у зазначений період зменшується з 23,9 до 21,1%.

Таким чином, економіку України загалом характеризує перебування на фазі кризи чи депресії.

Існуючий стан погіршується нерегулярною структурною економічною кризою, що має місце в світовій економіці та є наслідком порушення закону пропорційності розвитку суспільного виробництва, тобто диспропорціями між галузями економіки і випуском найважливіших видів продукції. По суті, наявна структурна криза є повторенням аналогічної кризи 70-х років ХХ століття, і її витоками є енергетичний, сировинний та продовольчий дисбаланси. Проте вона є більш глибокою і деформованою.

ВИСНОВКИ

Кризові явища нині пронизують практично усі сфери економіки України. Підтвердженням цього є тенденції основних макроекономічних показників і аналіз функціонування різних ринків країни. Це підкреслює доцільність пошуку шляхів запобігання та подолання кризових явищ в економіці.

Відтак, існуючий стан в економіці країни слід трактувати як наростаюча криза, для якої є характерним накладання різних видів криз як регулярно, так і нерегулярного характеру. Даний підхід вимагає пошуку альтернативних підходів щодо запобігання та уникнення локальних криз і глобальних катастроф для будь-яких соціально-економічних систем, у тому числі й суб'єктів господарювання.

Подолання кризових явищ — процес цілком керований. Про це свідчать багато криз, що відбувалися в історії розвитку людства, виробництва й економіки. Успіх управління залежить від своєчасного розпізнавання кризи, симптомів її настання.

Для економіки України з метою пом'якшення кризового стану та запобігання його виникнення у майбутньому доцільним є:

- 1) розробка дієвої програми антикризових заходів на період 2011—2015 рр.;
- 2) чітке розмежування коротко- та середньострокових інвестиційних і соціально-економічних пріоритетів;
- 3) формування заходів з відновлення кредитно-грошової системи України. Відмова від значних кредитів з боку МВФ;
- 4) відновлення державного регулювання процесу ціноутворення (жорсткої політики контролю за цінами). Навіть світовий досвід вказує на доцільність державного втручання у кризовій ситуації.

Реальний бюджет, макроекономічна стабілізація, тарифна та пенсійна реформи, оптимізація системи оподаткування — одні з ключових складових виходу України з кризи.

Попри природній оптимізм українців, очевидно, що Україна ще дуже далека від довгоочікуваного виходу з кризи. Реальність полягає в тому, що довготривале економічне зростання неможливе в умовах політичної деградації й дестабілізації. Ніякого подолання економічної кризи не може бути до тих пір, доки Україна не розв'яже свої політичні системні проблеми, доки в Україні не постане ефективна держа-

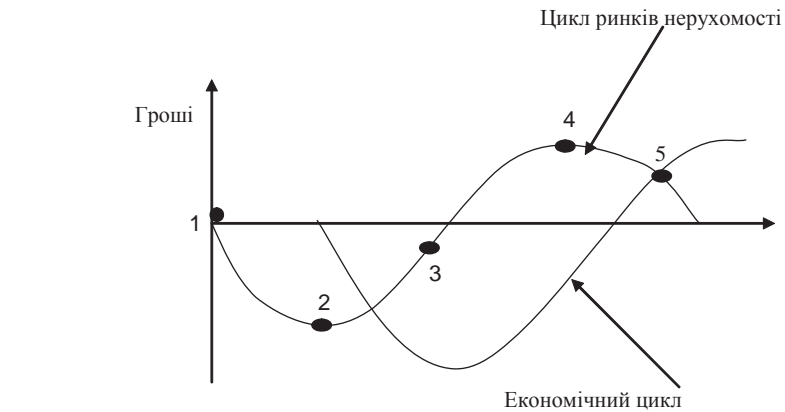

Рис. 2. Взаємозв'язок різних циклів у економіці [21, с. 121]

ва, сильна, а головне — відповідальна державна влада.

Тому подальші розробки у цій сфері мають розкрити можливості використання запропонованих заходів пом'якшення кризового стану та запобігання його виникнення у майбутньому для української економіки.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. — 1440 с.
2. Rosenthal U. and B. Pijenburg. (1991) 'Simulation — oriented scenarios' // U. Rosenthal and B. Pijenburg (eds) // Crisis Management and Decision Making: Simulation Oriented Scenarios. — Dordrecht. Kluwer, 1991. — P. 3.
3. Barton L. (1993) Crisis in organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos. — Cincinnati, Ohio: South-Western. — P. 2.
4. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз / О.І. Барановський // Фінанси України. — 2009. — № 5. — С. 2—20.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах / [редкол.: Мочерний С.В (відпов. ред.) та ін.]. Т.2. — К.: Видавничий центр "Академія", 2001. — 848 с.
6. Скібицький О.М. Криза як етап життєвого циклу розвитку підприємства / О.М.Скібицький, О.І. Туз // Наука й економіка. — 2009. — № 1(13). — С. 147—151.
7. Кондратчук К.С. Сутність і причини кризових проявів у світовій економічній системі / К.С. Кондратчук // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 1(103). — С. 57—63.
8. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. — 2010. — № 2. — С. 4—13.
9. Шелудько Н.М. Фінансові кризи на ринках, що розвиваються: теоретичні й емпіричні аспекти аналізу / Н.М. Шелудько, А.І. Шкляр // Фінанси України. — 2009. — № 2. — С. 3—21.
10. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: [навчальний посібник] / Василенко В.О. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 304 с.
11. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України / За ред. О. Г. Осауленко — К.: Консультант, 2009. — 566 с.

13. Туган-Барановський М.И. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. — Петроград, 1923.

14. Злупко С.М. Історія економічної теорії: підручник / С.М. Злупко. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Знання, 2005. — 719 с.

15. Яковец Ю.В. Циклы. Кризисы. Прогнозы / Ю.В. Яковец. — М., 1999.

16. Артемова О.В. Стабилизация и экономический рост в условиях цикличности (макроекономический подход); монография / О.В. Артемова. — Челябинск: Челябинский Дом печати, 2002. — 296 с.

17. Клинов В.Г. Большие циклы конъюнктуры мирового хозяйства / В.Г. Клинов. — М.: ВНИИПИ, 1992. — 257 с.

18. Кошій О.В. Довгі хвилі в формуванні загальногосподарської кон'юнктури України / О.В. Кошій // Економічні науки (Серія "Економіка та менеджмент"): Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 5(18). Частина 1 / Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. — Луцьк, 2008. — С. 318—332.

19. Кучеренко В.Р. Основи економічної кон'юнктури / В.Р. Кучеренко, В.А. Карпов. — Київ, 2004. — 224 с.

20. Мінекономіка оголосило про вихід України з кризи [Електронний ресурс]: <http://tsn.ua/groshi/minekonomiki-ogolosilo-pro-vihid-ukrayini-z-krizi.html>.

21. Павлов В.І. Нерухомість в Україні: [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Павлов В.І., Пилипенко І.І., Кривов'язюк І.В. — К.: Державна академія статистики обліку та аудиту, 2008. — 765 с.

22. Кривов'язюк І.В. Управління містобудівними процесами в регіонах: теорія, методологія та практика реалізації: [монографія] / Кривов'язюк І.В., Баллик Т.В. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2009. — 206 с.

23. Кривов'язюк І.В. Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках: [монографія] / Кривов'язюк І.В., Цимбалюк І.О. — Луцьк: РВВ АНТУ, 2009. — 215 с.

24. Кривов'язюк І.В. Проблемы экономического развития предприятий на современном этапе / Опыт и проблемы социально-экономического развития предприятий, отраслей, комплексов: [монографія]. Кн. 2 / Под ред. В.В. Бондаренко. — Пермь: РИО ФГОУ ВПО "Пензенская ГСХА", 2009. — 396 с.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2010 р.